

UDC 378.147:908

DOI: 10.46591/MJHM.2020.0301.0001

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ КРАЄЗНАВЧОЇ ПІДГОТОВКИ ГЕОГРАФІВ

© 2020

Прасул Юлія Іванівна, кандидат географічних наук, доцент кафедри
фізичної географії та картографії

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(61022, Україна, Харків, майдан Свободи, 4, e-mail: y.prasul@karazin.ua)*

Анотація. Інформаційно-комунікаційні технології відносять до сучасних засобів формування фахових компетенцій і організації ефективного спілкування викладач-студент. На сьогодні у фаховій географічній освіті визнано активне використання презентацій та частково картографічного методу на основі сучасних технологій, зокрема геоінформаційних систем. Відсутність у педагогічній літературі досвіду впровадження сучасних технологій, їх дидактичних засад стримує процес формування соціально-інформаційного суспільства. Туристична краєзнавча підготовка студентів-географів гостро відчуває на собі відсутність комплексного підходу до організації фаховоспрямованого інтеграційного освітнього простору, тому на кафедрі фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на прикладі дисципліни «Рекреаційна географія» визначено і реалізовано на практиці принципи його організації. Знаннєвий компонент наразі реалізований за допомогою презентацій та текстів лекцій до них, інтерактивних проєктів, групового спілкування та індивідуальних консультацій, онлайн конференцій з провідними фахівцями з певної тематики у соціальних мережах, електронної бібліотеки. Діяльнісний компонент передбачає використання сукупності інформаційних технологій (стандартних, геоінформаційних, графічних) і онлайн організації роботи з різними типами даних в групі. Дослідницький компонент є найдієвішим, бо результати творчої роботи оприлюднюються на геопорталі кафедри та веб-геоінформаційних сервісах, за угодами передаються для використання у фахові установи. З організацією контролюючого компоненту поки вийшли найбільші проблеми через обов'язкове використання картографічного матеріалу при виконанні тестових завдань. Реалізація інтеграційного освітнього простору організації туристичної краєзнавчої підготовки студентів-географів показала підвищення зацікавленості студентів, ефективне сприйняття кожної проблемної лекції, забезпечення комфортних умов навчання за умови полімодальності студентської групи, можливості здійснення випереджального і дистанційного (в умовах карантину) навчання, розвиток творчої і самодостатньої особистості, що повірила у свої сили та можливості.

Ключові слова: географія, вища освіта, інформаційно-комунікаційні технології, рекреаційна географія, туристична краєзнавча підготовка географів, харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

INFORMATION AND COMMUNICATIONS TECHNOLOGY OF THE ORGANIZATION OF TOURISM AND REGIONAL STUDIES TRAINING FOR GEOGRAPHERS

© 2020

Prasul Yuliia Ivanivna, Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,
Department of Physical Geography and Cartography

*V. N. Karazin Kharkiv National University
(61022, Ukraine, Kharkiv, Svobody Square, 4, e-mail: y.prasul@karazin.ua)*

Abstract. Information and communications technology is assigned to modern means of forming professional competences and organization of effective communication between teachers and students. Today, the active use of presentations and partly cartographic method based on modern technology, in particular geoinformation systems, is recognized in professional geographic education. The lack of experience in the introduction of modern technology and its didactic basis in the pedagogical literature hinders the process of formation of social information society. Tourism and regional studies training for geography students is very acutely aware of the lack of a comprehensive approach to the organization of specialized integration educational space, so at the Department of Physical Geography and Cartography of V. N. Karazin Kharkiv National University, on the example of recreational geography course the principles of its organization have been defined and put into practice. The knowledge component is now implemented through presentations and lecture texts, interactive projects, group communication and one-on-one consultations, online conferences with leading experts on particular topics in social media, and a digital library. The activity component involves using a set of information technology (standard, geoinformation and graphic) and organization of work with different types of data in the group online. The research component is the most effective because the results of creative work are published on the department's geoportal and web-based geoinformation services and are provided for use into professional institutions under the arrangement. The organization of the controlling component has yet to overcome the major problems due to compulsory use of mapping material when performing test tasks. Implementation of the integration educational space of the organization of tourism and regional studies training for geography students has shown increased interest of students, effective perception of each problematic lecture, comfortable learning conditions in case of student group polymodality, the possibility of proactive and distance (under quarantine) learning, development of creative and self-sufficient person who has believed in his or her strength and capabilities.

Keywords: geography, higher education, information and communications technology, recreational geography, tourism and regional studies training for geographers, V. N. Karazin Kharkiv National University.

ИНФОРМАЦИОННО-КОМУНИКАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОРГАНИЗАЦИИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ ГЕОГРАФОВ

© 2020

Прасул Юлия Ивановна, кандидат географических наук, доцент кафедры
физической географии и картографии

*Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина
(61022, Украина, Харьков, площадь Свободы, 4, e-mail: y.prasul@karazin.ua)*

Аннотация. Информационно-коммуникационные технологии относят к современным средствам формирования профессиональных компетенций и организации эффективного общения преподаватель-студент. На сегодня в профессиональном географическом образовании нашли признание активное использование презентаций и частичное использование картографического метода на основе современных технологий, в частности геоинформационных систем. Отсутствие в педагогической литературе опыта внедрения современных технологий, их дидактических

принципов сдерживает процесс формирования социально-информационного общества. Туристическая краеведческая подготовка студентов-географов остро ощущает на себе отсутствие комплексного подхода к организации профессионально направленного интеграционного образовательного пространства, поэтому на кафедре физической географии и картографии Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина на примере дисциплины «Рекреационная география» определены и реализованы на практике принципы его организации. Знаниевый компонент сейчас реализован с помощью презентаций и текстов лекций к ним, интерактивных проектов, группового общения и индивидуальных консультаций, онлайн конференций с ведущими специалистами по определенной тематике в социальных сетях, электронной библиотеки. Деятельностный компонент предусматривает использование совокупности информационных технологий (стандартных, геоинформационных, графических) и онлайн организации работы с различными типами данных в группе. Исследовательский компонент является самым действенным, поскольку результаты творческой работы публикуются на геопортале кафедры и веб-геоинформационных сервисах, по договорам передаются для использования в профессиональные учреждения. С организацией контролирующего компонента пока обнаружены самые большие проблемы из-за обязательного использования картографического материала при выполнении тестовых заданий. Реализация интеграционного образовательного пространства организации туристической краеведческой подготовки студентов-географов показала повышение заинтересованности студентов, эффективное восприятие каждой проблемной лекции, обеспечение комфортных условий обучения в условиях полимодальности студенческой группы, возможности осуществления опережающего и дистанционного (в условиях карантина) обучения, развитие творческой и самодостаточной личности, что поверила в свои силы и возможности.

Ключевые слова: география, высшее образование, информационно-коммуникационные технологии, рекреационная география, туристическая краеведческая подготовка географов, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті інформатизація освіти і запровадження інноваційних інформаційно-комунікаційних засобів навчання визначені основними пріоритетами вдосконалення освітньої галузі. Зокрема зазначено, що забезпечення якості вищої освіти та мобільності випускників на ринку праці можливо за рахунок запровадження гнучких освітніх програм та інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Першу умову у вищій географічній освіті можна реалізувати шляхом організації туристичної краєзнавчої підготовки студентів.

Якість туристичної краєзнавчої підготовки студентів-географів, що виступає важливим дидактичним питанням, на розв'язання якого спрямована теоретична та практична діяльність педагогів, фахівців-географів, дидактиків, буде віддзеркалюватися саме в професійній мобільності випускників факультетів географічного спрямування.

Друга умова реалізується шляхом органічного обґрунтованого співвідношення традиційних та інноваційних засобів навчання, що приводить до покращення рівня якості та обізнаності студентів географічної спеціальності.

Тому ефективність функціонування освітньої системи в цілому, формування інтегральної компетентності, підготовка здобувачів до роботи в мобільній швидкоплинній дійсності, де інформаційно-комунікаційні технології часто випереджають освіту, є запорукою якісної вищої освіти сьогодення. Відповідно до цього постає питання про актуальну відповідність освітнього процесу вимогам майбутнього щодо розвитку науки і техніки.

Важливим напрямом модернізації навчально-методичного супроводу туристичної краєзнавчої освіти майбутніх географів є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальну та науково-дослідницьку роботу студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких розглядалися аспекти цієї проблеми і на яких ґрунтується авторська думка; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі приділено чималу увагу у наукових публікаціях. Аналіз їх бази показав, що абсолютна їх більшість присвячена питанню використання комп'ютерів у школі, серед них переважають публікації загального огляду або щодо використання мультимедійних презентацій. У публікаціях, що стосуються географічної складової навчального процесу, науковці і практики, зокрема розробники

мультимедійних картографічних посібників, розкривають їх переваги і можливості, обґрунтовують потреби та напрями використання комп'ютерів в школі [2; 3] або висвітлюють переваги і досвід використання окремих методів із залученням інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Питання залучення інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес вищої школи майже не розкривається: висвітлено зміст в окремих посібниках та у незначній частці публікацій. Навчальні посібники висвітлюють методики впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, наводячи приклади їх конкретного використання [5]. Аналіз напрямів залучення інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес закладу вищої освіти, виконаний Г. Нітченко та М. Ховрич, показав переваги та недоліки їх широкого впровадження під час підготовки науково-педагогічного працівника до занять, проведення занять, самостійної роботи здобувачів освіти, контролю рівня засвоєння знань та вмінь здобувачів [6]. М. Синиця розкриває з точки зору викладача можливості залучення інформаційно-комунікаційних технологій для формування педагогічних знань у закладах вищої освіти під час лекцій, практичних, семінарських занять, проведення контрольних заходів [7]. О. Жовнич зазначає актуальність використання мережевих сервісів Веб 2.0, що забезпечують залучення здобувачів до авторського контенту, на основі принципів суб'єктності, надлишковості і співробітництва [8]. При цьому зовсім не здійснено конкретизацію щодо їх особливостей при використанні на різних спеціальностях. Позитивним прикладом є навчальне видання Л. Майборода, в якому висвітлено не тільки переваги, але й дидактичні і методичні засади підготовки та впровадження у навчальний процес інформаційно-комунікаційних технологій [9].

В окремих публікаціях розглядають питання підготовки у закладах вищої освіти майбутніх географів із використанням сучасних інформаційних технологій. Б. Серапінас зазначає провідну роль імітаційного моделювання з використанням мультимедіа, під яким розуміє інтерактивну систему, що забезпечує роботу з графікою у вигляді статичних та рухомих графічних об'єктів, з текстом та звуком [10]. У більшості публікацій зазначаються такі переваги сучасних технологій, як-то краще сприйняття, підвищена увага, економія часу, висока реалістичність, наочність і висока інформативність, краще сприйняття простору, можливість використання веб-інформації, з чим ми повністю погоджуємося.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення можливостей

та практичних напрямів залучення інформаційно-комунікаційних технологій у туристичну краєзнавчу підготовку студентів-географів і розкриття їх на прикладі дисципліни «Рекреаційна географія» (на основі досвіду Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Інформаційні технології є характерною рисою активно свідомого суспільства, сучасний етап розвитку якого отримав навіть аналогічну назву. Щоб випускники закладів вищої освіти мали змогу активно здійснювати професійну діяльність у такому соціальному середовищі, необхідно освітній процес переносити на новий педагогічний рівень із залученням інноваційних освітніх технологій. Традиційні засоби навчання не зникають, але вони мають модернізуватися відповідно до потреб здобувачів вищої освіти, надаючи їм можливість успішного працевлаштування у майбутньому. Якість вищої освіти напряму залежить від використовуваних освітніх технологій, сучасності освітнього процесу та його відповідності індивідуальності здобувачів, дидактичних підходів. Інформаційно-комунікаційні технології надають можливість кожному студенту індивідуалізувати процес навчання з урахуванням їх рівня підготовленості і перцептивної модальності (візуал, аудіал, кінестетик), підвищити мотивацію до навчання, розвивати креативне мислення, економити навчальний час і безперечно у сукупності це сприяє кращій наочності [11].

Інформаційно-комунікаційна підтримка туристичної краєзнавчої освіти студентів-географів потребує розробки мультимедійних навчальних посібників, комп'ютерного (дистанційного) тестового контролю, спеціалізованих програмних продуктів, зокрема картографічних, впровадження яких надає можливості рішення завдань краєзнавства, туризму, рекреації як наукових напрямів з обов'язковою підтримкою картографічного зображення, розробки дидактичних принципів їх використання. Найкраще це може бути організоване у рамках єдиного туристично-краєзнавчого інформаційно-освітнього простору, що дозволить структурувати в одному місці тексти і презентації до профільних лекцій, базу даних до практичних робіт та методичні рекомендації щодо їх виконання, картографічні твори туристичної краєзнавчої тематики, електронну бібліотеку, результати науково-дослідницької роботи студентів, медіаматеріали для самостійної роботи студентів, банк тестових питань для самоперевірки та контролю знань, можливість спілкування студентів-географів між собою та з викладачем у дистанційній формі. Робота над створенням такого інтеграційного освітнього простору для організації туристичної краєзнавчої підготовки студентів-географів триває наразі на кафедрі фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Розпочалася вона з наповнення контенту з дисципліни «Рекреаційна географія» [12].

Рекреаційна географія, як галузь географічних знань, займається розробкою теоретико-методологічних та практичних питань просторової організації туризму, відпочинку та оздоровлення. Предмет рекреаційної географії становлять туристичні, рекреаційні, краєзнавчі ресурси, організація їх ефективного нематеріального споживання. Таким чином, серед програмних результатів вивчення «Рекреаційної географії» виділяємо знання теоретичних концепцій і термінологічного апарату; умінь здійснювати критичний аналіз термінології та оцінку туристично-рекреаційного потенціалу, зокрема на краєзнавчому рівні; комунікаційні навички щодо інтерпретації отриманих результатів оцінки, донесення перспектив освоєння і розвитку туристичної краєзнавчої діяльності на певній території; формування відповідальності за ухвалені рішення щодо розвитку територіальних систем. Традиційно при викладанні курсу «Рекреаційна географія» використовували

лекції і практичні роботи, що виконувалися в межах аудиторій. Широке впровадження в географічну освіту інформаційно-комунікаційних технологій вимагає перегляду можливостей формування фахових і загальних компетентностей. До того ж виховання творчої особистості потребує впровадження дослідницьких тематичноспрямованих завдань.

Доступним та популярним засобом представлення лекційних матеріалів (знанневий компонент) є презентації, які дозволяють поєднати в одному середовищі текстову, статистичну, графічну (включно з картографічною), аудіо- та відеоінформацію. Таке демонстраційне середовище сприяє концентрації уваги студентів, посиленню зацікавленості не тільки на місцевості, але і в аудиторії, слугує поштовхом до саморозвитку як викладача, так і студента, до створення авторських творчих розробок [5; 6; 8]. Більш ефективним способом представлення лекційного матеріалу є інтерактивний проєкт, коли здобувач вищої освіти має можливість вибору та управління даними, що забезпечується використанням гіперпосилань. Дослідження показали, що саме інтерактивним проєктам, що створені засобами мультимедіа, необхідно приділяти у вищій школі значну увагу при підготовці навчальних матеріалів туристичного краєзнавчого змісту. Індивідуальне консультування, групове обговорення фахових питань щодо змісту лекцій, поточна перевірка засвоєння навчального матеріалу, швидкий обмін даними забезпечується соціальними мережами. Вони також виступають засобом організації інтерактивного спілкування з провідними фахівцями з певної тематики. Ще одним дієвим засобом організації вивчення різнобічних точок зору є використання електронних бібліотек.

Практичні заняття (діяльнісний компонент) забезпечують закріплення теоретичних знань і набуття навичок їх використання на практиці. Авторською навчальною програмою передбачені наступні види практичних робіт: оцінювання з подальшим аналізом рекреаційно-туристичних ресурсів локальної території за краєзнавчим принципом (програмні продукти компанії Microsoft, Інтернет), їх картографування (геоінформаційні системи); розробка рекламного буклету або туристичного паспорту краю (графічні редактори); визначення альтернативної доступності території. Останній вид діяльності передбачає роботу в групах, обмін інформацією, спільне використання розроблених картографічних творів, що також забезпечують соціальні мережі та онлайн геоінформаційні сервіси. На жаль, в Інтернет розміщена дуже скупа інформація, яка б сприяла підвищенню зацікавленості і подальшому залученню потенційних туристів до здійснення подорожей рідним краєм. Відповідно до цього, студенти теж мають відповідні ускладнення під час підготовки до виконання практичної роботи «Оцінювання та картографування краєзнавчого рекреаційного потенціалу певної адміністративної одиниці». Після оцінювання краєзнавчих рекреаційних ресурсів здобувачі географічної освіти визначають сприятливість території для здійснення різноманітних видів рекреації та туризму іноземними та вітчизняними подорожувальниками, наносять на підготовлену географічну основу знаками (найпростішим картографічним способом відображення інформації) цікаві об'єкти. Як факультативну роботу студентам пропонується оформити карту у програмах векторної графіки (на вибір), укладаючи авторську бібліотеку умовних позначень, що розвиває творчість, відповідальність і критичне ставлення до інформації.

Властивості рекреації як форми нематеріального споживання рекреаційних ресурсів, пов'язаної з подоланням простору, залежать від території, характеру природного та соціокультурного середовища. Це вимагає використання картографічного методу дослідження, що знайшло широке впровадження в науково-дослідницькій роботі студентів (дослідницький компонент). З ме-

тою мотивації студентів, підвищення вагомості отриманих результатів та виконання принципу наступності результати туристичного краєзнавчого картографування як науково-дослідницької роботи розміщуються на геопорталі кафедри (<https://gis.physgeo.com/portal/home>). Разом із картографічними матеріалами за іншою тематикою вони становлять науково-практичне надбання студентства Каразінського університету. Іншим напрямом науково-дослідницької роботи студентів є розробка краєзнавчих медіапрезентацій, які поєднують різні типи інформації і сприяють популяризації території. Такі роботи передаються для використання до профільних організацій туристичної краєзнавчої сфери.

Самоконтроль, проміжний та підсумковий контроль знань здобувачів (контролюючий компонент) на цьому етапі роботи забезпечують системи Office365 і Moodle. Досвід їх використання при укладанні тестових завдань для студентів-географів з туристичної краєзнавчої тематики вже дозволив визначити найсуттєвішу проблему, яка породжується обов'язковим використанням картографічного матеріалу, бо при цьому автоматизувати перевірку завдань без організації «підказки» студентам майже неможливо.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок цього напрямку. Сьогодні вже зроблені перші прогресивні кроки у впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій освітньої діяльності у вищій школі, зокрема при підготовці фахівців-географів. Але всі вони реалізуються локально і не мають статусу обов'язкового застосування. Найчастіше серед географів використовуються загальнопоширені програмні продукти для роботи з текстом, статистичними даними, картографічними матеріалами. Досвід кафедри фізичної географії та картографії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна доводить на прикладі дисципліни «Рекреаційна географія» можливість поєднання різних типів інформаційно-комунікаційних засобів для організації туристичної краєзнавчої підготовки студентів-географів. Реалізація інтеграційного освітнього простору організації туристичної краєзнавчої підготовки студентів-географів показала підвищення зацікавленості студентів, ефективне сприйняття кожної проблемної лекції, забезпечення комфортних умов навчання за умови полімодальності студентської групи, можливості здійснення випереджального і дистанційного (в умовах карантину) навчання, розвиток творчої і самодостатньої особистості, що повірила у свої сили та можливості. Надалі роботу слід активізувати у напрямі створення освітнього простору з урахуванням усіх дисциплін, що впливають на формування краєзнавчої компетентності географів, звернути увагу на можливості використання технології доповненої реальності, укладання з подальшим використанням віртуальних карт, що надасть змогу у більшому ступені організувати дистанційне навчання на прикладах локальних місцевостей будь-якого розташування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті. Академія педагогічних наук України. Київ: Шкільний світ, 2001. С. 10.
2. Дрогушевська І. Л. Розробка та запровадження комп'ютерних навчальних засобів з географії. Проблеми безперервної географічної освіти і картографія: зб. наук. пр. 2005. Вип. 5. С. 69–72.
3. Остроух В. І. Комп'ютерні уроки з географії – новий комплекс методичних проблем. Картографія та вища школа: зб. наук. пр. 2004. Вип. 9. С. 56–59.
4. Наотока О. Ф., Мартинюк Т. С. Використання проектно-діяльності в розрізі застосування інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях географії. Інформаційні технології і засоби навчання. 2015. Том 50. № 6. С. 71–83.
5. Гуревич Р. С., Кадем'я М. Ю., Шевченко Л. С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навч. посібник. Вінниця: Планер, 2012. 348 с.
6. Нітченко Г. М., Ховрич М. О. Аналіз використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі ВНЗ. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 130. С. 169–172.
7. Синиця М. О. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі ВНЗ як засіб формування педагогічних знань.

Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання: монографія / за ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 418–438.

8. Жовнич О. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті. Молодь і ринок. 2017. № 7. С. 150–156.

9. Майборода Л. А. Методика застосування інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності педагога професійного навчання (на прикладі професійної галузі зв'язку): методичні рекомендації. Київ: ФО-П Поліщук О. В., 2012. 104 с.

10. Серапинас Б. Б., Чернышев А. В. Мультимедиа в учебном процессе. Картография XXI века: теория, методы, практика. Москва: Институт географии РАН, 2001. Т. 2. С. 715–719.

11. Белявська О. О. Перцептивні стилі – запорука ефективного навчання. Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. пр. 2015. Вип. 18. С. 30–36.

12. Левицький І. Ю., Прасул Ю. І. Комп'ютерні технології у навчальній та науково-дослідній роботі з рекреаційної географії. Проблеми безперервної географічної освіти і картографії: зб. наук. пр. 2007. Вип. 7. С. 121–125.